тывать интересы участников уголовного процесса, заявивших ходатайства о пересмотре судебных решений в порядке исключительного производства до вступления в силу нового уголовно-процессуального закона.

Литература:

1. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск: Пороги, 1992.

2. Недбайло П.Е. Применение советских правовых норм. / М., 1960.

3. Смирнов В.В. Уголовный процесс: Учебник. / М.: КНОРУС,2007.

4. Григорьев В.Н., Победкин А.В., Яшин В.Н. Уголовный процесс: Учебник.- / М.: Изд-во Эксмо, 2005.

5. Проект Уголовно-процессуального кодекса Украины от 13 декабря 2007 г. № 1233.

6. Проект Уголовно-процессуального кодекса Украины от 10 марта 2009 Национальной комиссии с укрепления демократии и утверждения верховенства права.

7. Алексеев С.С. Общая теория права. В 2 т. Т.2.- / М.: Юрид. лит., 1982.

8. Блум М.И., Тилле А.А. Обратная сила закона. / М., 1969.

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Н. КАРПОВ,
професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ (м. Київ), доктор юридичних наук, доцент
В. ШЕРШНЬОВА,
здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

SUMMARY

The authors of the article consider the subject of interrogation, and its features in the investigation of tax crimes, and recommend tactics for conducting the investigative actions.

* * *

Авторы рассматривают в статье предмет и особенности допроса при расследовании налоговых преступлений, а также рекомендуют тактические приемы при проведении этого следственного действия.

При розслідуванні податкових злочинів часто проводиться така слідча дія, як допит свідків і обвинувачених. Мета допиту полягає в отриманні повних і об'єктивно відтворюючих дійсність показань.

Особливістю допиту в справах, порушених за фактами ухилення від сплати податків, є те, що ця слідча дія є перевіркою всіх обставин, пов'язаних із порушенням податкового законодавства, які були виявлені в ході проведення попередніх заходів.

Предметом допиту є з'ясування обставин, що входять до предмета доказування; отримання нових фактичних даних, за допомогою яких можуть бути вирішені поточні завдання розслідування; одержання відомостей про нові джерела доказів; отримання інформації, що допоможе правильно оцінити наявні факти та сприятиме вирішенню тактичних завдань [6, с. 143].

Досягненню позитивних результатів у процесі допиту в зазначеній категорії злочинів значно сприяє ретельна підготовка слідчого до проведення даної слідчої дії та визначення предмета дослідження подальшого допиту.

Етап підготовки до допиту, на думку В.О. Коновалової і А.М. Сербулова, включає чотири взаємопов'язаних елемента:

1) вивчення матеріалів кримінальної справи;

2) вивчення спеціальних питань;

3) вивчення даних про особу допитуваного;

4) складання плану допиту [4, с. 38–50].

Підготовка до проведення допиту осіб при розслідуванні податкових злочинів починається з вивчення і аналізу матеріалів кримінальної справи. Ці дії дозволять правильно та результативно використати інформацію в процесі допиту, визначитись із предметом допиту, сформулювати завдання, які необхідно вирішити в ході проведення вказаної слідчої дії [5, с. 111].

Суттю наступного елемен-

та є діяльність слідчого щодо ознайомлення зі спеціальними питаннями, що виникають у процесі розслідування податкових злочинів. Специфіка розслідування даної категорії злочинів проявляється у вивченні й аналізі нормативних актів, що регламентують підстави, порядок нарахування та сплати податків, правила ведення бухгалтерського обліку і надання звітності й податкових декларацій, порядок призначення та проведення документальних перевірок і відповідних експертиз. Постійна зміна діючого законодавства в сфері оподаткування впливає на якість розслідування даної категорії злочинів. На зазначеній стадії підготовки до допиту потрібно підібрати та вивчити необхідну нормативну базу. За необхідності – зробити виписки чи позначки для використання положень нормативних актів у процесі допиту. В окремих випадках слідчому доцільно отримати консультації спеціаліста-бухгалтера щодо роз'яснення окремих положень податкового законодавства, змісту спеціальних термінів, що використовуються в даній сфері, змісту акта документальної перевірки, а також одержати допомогу в з'ясуванні обставин, які виступають предметом допиту, обранні необхідних для допиту документів і формулюванні запитань.

Процес діяльності суб'єктів підприємницької діяльності відображається в документах, які служать головним джерелом інформації для слідчого. Дана інформація суттєво впливає на з'ясування обставин, що підлягають встановленню в процесі допиту. Вивчення документів, які відображають проведення фінансово-господарських операцій, дозволяє слідчому визначитись із переліком запитань, відповіді на які необхідно отримати в ході допиту. Завдяки аналізу документів визначається коло осіб, які підлягають допиту, характер і обсяг подальших спеціальних досліджень (документальних перевірок, судово-бухгалтерських експертиз, техніко-криміналістичних досліджень документів).

Як правило, до свідків в даній категорії справ належать: співробітники податкових органів й інші особи, які проводять перевірку фізичних і юридичних осіб та виявляють порушення діючого законодавства; бухгалтерські працівники, які займаються обліком і складанням звітності; касири, комірники й експедитори, які оформлюють первинні документи; продавці, водії, вантажники та інші особи, які беруть участь у здійсненні господарських операцій; працівники банків, у яких відкриті розрахункові рахунки осіб, які перевіряються; представники підприємств-партнерів й інші особи, причетні до ухилення від сплати податків. Даний перелік категорій свідків не є вичерпним і залежить від характеру й обсягу діяльності господарюючого суб'єкта, а також від конкретної участі осіб у зазначеному процесі.

Вивчення особи допитуваного дозволяє слідчому визначити особливості, яких набуває процес формування показань, припустити, якою буде лінія поведінки на допиті та виробити потрібну тактику допиту [2, с. 102]. Дані про особу допитуваного можуть бути отримані з матеріалів кримінальної справи, допитів інших осіб, документів, що характеризують особу та оперативних матеріалів.

Елемент планування проведення слідчої дії є заключним етапом підготовки до допиту. Недоліком роботи більшості слідчих є нехтування складанням письмового плану допиту, заміна його уявною схемою. Розслідування податкових злочинів відрізняється підвищеною складністю, тому проведення непродуманих допитів буде малоефективним. Складаючи план допиту, слідчий повинен звертати увагу на повноту, точність формулювання та послідовність запитань, що підлягають з'ясуванню, а також наявність і порядок пред'явлення речових доказів [7, с. 119–120].

Особливості вчинення ухилення від сплати податків і необхідність використання в ході допиту речових доказів і документів не дозволяють отримати повну інформацію при проведенні даної слідчої дії, використовуючи лише форму довільної розповіді. В практиці розслідування податкових злочинів застосовується форма отримання інформації у вигляді «запитання – відповідь». Вона може бути використана як самостійний спосіб отримання інформації, а також як доповнююча форму довільної розповіді. Найбільш доречною є змішана форма, за якої після розповіді відбувається постановка запитань для уточнення, доповнення та перевірки показань допитуваного. Змішана форма дозволяє постійно підтримувати на належному рівні психологічний контакт між слідчим і допитуваним. При використанні даної форми допитуваному важче формулювати неправдиві показання, що можуть бути перевірені слідчим, який має в своєму розпорядженні речові докази. Ця форма дозволяє також провести вивчення особи допитуваного.

На етапі підготовки до допиту слідчий вирішує питання часу та способу виклику конкретної особи для допиту. За необхідності слідчий може запланувати участь у допиті спеціаліста, захисника.

Практика свідчить про те, що

при допиті доцільно використовувати звуко- чи відеозапис, особливо для фіксації правдивих показань свідків про обставини, які заперечуються підозрюваними (обвинуваченими) [3, с. 38].

При розслідуванні податкових злочинів допит свідків зазвичай проводиться на початковому етапі розслідування з метою отримання необхідної інформації, яка буде використана під час допиту підозрюваних, обвинувачених, а також для доказування фактів ухилення від сплати податків. Свідки підлягають допиту на початковому етапі також тому, що зацікавленими посадовими особами можуть вживатись заходи протидії розслідуванню шляхом підкупу, залякування, шантажу по відношенню до даної категорії осіб.

Особливості вчинення злочину, сукупність наявних доказів, відносини між учасниками кримінального судочинства, протидія органам досудового слідства з боку осіб, які вчинили ухилення від сплати податків, впливають на вибір тактики й окремих тактичних прийомів при проведенні допиту (свідка, підозрюваного, обвинуваченого).

В практиці розслідування податкових злочинів слід використовувати комплекс тактичних прийомів і методичних рекомендацій стосовно їх застосування, що розроблені наукою криміналістики. На практиці досить часто використовуються і приносять позитивний результат методи психологічного впливу на допитуваного: переконання, навіювання, викриття тощо. Найчастіше під час допиту застосовуються наступні тактичні прийоми: 1) спонукання допитуваного до дачі правдивих показань; 2) пред'явлення письмових і речових доказів; 3) виявлення в показаннях протиріч і використання їх для виявлення неправдивих показань; 4) постановка допитуваному запитань, що дозволяють проконтролювати показання і виявити неправдиві; 5) використання позитивних якостей допитуваного з метою виключення дачі неправдивих показань; 6) у випадку виявлення неправдивих показань – переконання допитуваного в тому, що отримані дані підлягають аналізу й контролю, отже необхідно давати достовірні показання.

Аналіз і узагальнення матеріалів кримінальних справ по податкових злочинах свідчить про значні недоліки, які допускають слідчі при проведенні допиту. Основними упущеннями є отримання показань, що не розкривають сутності та змісту злочинної діяльності, а лише в загальних рисах відображають проведену фінансово-господарську діяльність. В процесі допитів не використовуються первинні документи та бухгалтерські регістри. В окремих випадках у процесі допиту свідків чи підозрюваних слідчі не виходять за межі отриманої інформації в ході проведення перевірок матеріалів органами дізнання шляхом відібрання пояснень.

Слід зазначити, що навіть при ретельній підготовці, складанні плану подальшої слідчої дії важко передбачити розвиток подій під час допиту, тактичні та психологічні прийоми, що можуть бути використані слідчим. Успішному проведенню допиту сприяє знання слідчим порядку та правил ведення бухгалтерського обліку і надання звітності, документообігу на підприємствах, що перевіряються, типових способів готування, вчинення, приховання злочину та протидії виявленню та розслідуванню ухилень від сплати податків.

Крім того, при розслідуванні податкових злочинів та зокрема при підготовці до проведення допиту і реалізації інформації, отриманої в результаті проведення допиту, виникає необхідність взаємодії працівників податкової міліції з працівниками податкових інспекцій та зі співробітниками інших правоохоронних органів. Результати опитування одним із авторів даної статті оперативних працівників та слідчих органів внутрішніх справ і податкової міліції свідчать, що понад 90% респондентів наголошують на необхідності здійснення взаємодії під час розслідування податкових злочинів. 74% опитаних працівників зазначили, що така взаємодія повинна здійснюватись між підрозділами податкової міліції та органами МВС, однак лише 66% її реалізовували на практиці, а 42,5% працівників зустрічались із випадками прямої відмови у взаємодії [1, с. 317–325, 337–345, 390–395]. Такий стан справ щодо розслідування податкових злочинів, виявлення інформації, яку можна перевірити на допиті, та реалізації цієї інформації не може свідчити про належний рівень боротьби зі злочинністю у сфері оподаткування. Значна частина знань, умінь та навичок, необхідних для проведення допиту формується у процесі навчання за спеціальністю. Саме тому було проведено анкетування слухачів юридичних вузів. 75,3% респондентів зазначили, що в навчальному процесі питанням допиту приділяється недостатньо уваги. Про тактику допиту в 84,3% випадках вони дізнаються під час навчальних занять, в 71,6% випадках шляхом вивчення літератури і лише в 42,6% – в результаті ознайомлення з практикою. Саме тому 84,7% слухачів зазначають на необхідності збільшення кількості практичних занять, присвячених питанням допиту, 80,9% осіб вважають за можливе поглиблення своїх знань про

тактику допиту шляхом стажування у практичних підрозділах, а 69,4% – висловились про потребу у залученні практичних працівників до проведення навчальних занять [1, с. 431–441]. Таким чином, тісний зв'язок навчання та практики є одним із шляхів підвищення якості проведення допиту в тому числі й при розслідуванні податкових злочинів. Саме підвищення якості підготовки фахівців та дотримання криміналістичних рекомендацій щодо проведення допиту підвищить якість даної слідчої дії при розслідуванні податкових злочинів.

Література

1. Бахин В. П. Материалы к изучению практики борьбы с преступностью / Бахин В. П., Карпов Н. С. – К. : Изд-во Семенко Сергея, 2007. – 489 с.
2. Белкин Р. С. Тактика следственных действий / Р. С. Белкин, Е. М. Лифшиц. – М. : Новый Юристъ, 1997. – 176 с.
3. Горинов Ю. А. Видеозапись при расследовании преступлений / Ю. А. Горинов, К. С. Скромников. – М. : [б. и.], 1983. – 156 с.
4. Коновалова В. Е. Тактика допроса при расследовании преступлений / В. Е. Коновалова, А. М. Сербулов. – К. : Вища шк., 1978. – 94 с.
5. Лысенко В. В. Расследование уклонений от уплаты налогов, совершенных должностными лицами предприятий, организаций, учреждений / В. В. Лысенко. – Х. : Фирма «Консум», 1997. – 192 с.
6. Сологуб Н. М. Налоговые преступления: методика и тактика расследования / Н. М. Сологуб. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 164 с.
7. Челышева О. В. Расследование налоговых преступлений : учеб.-метод. пособие / О. В. Челышева, М. В. Феськов. – СПб : Питер, 2001. – 282 с.

ПРИРОДА УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРИНУЖДЕНИЯ И ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО ПРИМЕНЕНИЯ НА ПРАКТИКЕ

Г. СУЛТ,
магистр права, докторант Молд.ГУ, и.о. зав. кафедрой, ст. преподаватель Комратского госуниверситета.
Н. БОЛГАР,
магистр права, преподаватель Комратского госуниверситета.

SUMMARY

Among all kinds of state activities the criminal trial procedure most of all intervenes into the sphere of private life, thus restricting citizen's freedoms and rights. This is stipulated by the publicity of criminal proceedings.

* * *

В публикуемой статье речь идет о природе уголовно-процессуального принуждения и проблемах правового применения на практике. Авторы предлагают свои рекомендации по более эффективному применению мер пресечения, связанных с лишением свободы.

Интересы общества и государства состоят в том, чтобы установить истину по уголовному делу, привлечь виновных к ответственности, преодолеть возможное сопротивление заинтересованных лиц. В результате права частных лиц могут быть ущемлены. Так, органы, осуществляющие уголовное преследование, задерживают лиц, заключают обвиняемого под стражу, подвергают свидетеля или потерпевшего приводу, проводят обыск в жилище, арестовывают имущество, контролируют телефонные переговоры и т.д.

Меры процессуального принуждения являются индикатором соотношения публичных и частных интересов в уголовном процессе и существенно различаются по его типам.

Господство частного начала в древнем частно-состязательном типе процесса сводило к минимуму применение мер принуждения. Личная свобода обвиняемого ограничивалась в редчайших случаях. Меры принуждения преследовали цель – обеспечить возможное вознаграждение обвинителя-потерпевшего в случае выигрыша дела. Этому способствовали имущественные ограничения или личная ответственность поручителя вместо обвиняемого.

Современный публично-состязательный процесс основан на ограниченном сочетании общественных и личных интересов. Защита права личности ограничивает принуждение, которое, по общему правилу, должно применяться только тогда, когда иными средствами публичных целей процесса не достичь. Для определения меры минимального, необходимого и достаточного принуждения законодательно ограничивается его максимальный предел.

Под мерами уголовно-процессуального принуждения понимаются предусмотренные